

LIETUVOS RESPUBLIKOS VALSTYBĖS KONTROLĖ

VALSTYBINIO AUDITO ATASKAITA SOCIALINIO DRAUDIMO SISTEMOS REFORMA

2008 m. liepos 21 d. Nr. VA-P-10-3-14
Vilnius

Auditas atliktas, vykdant
Valstybės kontrolės 1-ojo audito departamento direktorės Vitos Jurkevičienės
2008-04-07 pavedimą Nr. P-10-3

Auditą atliko valstybinių auditorių grupė:
Virginija Paunksnienė (grupės vadovė)
Milda Čeplinskienė

Auditas pradėtas 2008-04-07
Auditas baigtas 2008-07-21

Su valstybinio audito ataskaita galima susipažinti
Valstybės kontrolės interneto puslapyje
adresu www.vkontrole.lt

TURINYS

Santrauka	3
Ižanga	4
Audito apimtis ir procesas	5
Audito rezultatai	7
1. Pensijų sistemos reforma	7
2. Pensijų kaupimo sistemos plėtra	11
3. Valdymo įmonių veikla ir priežiūra	15
4. Pensijų fondų veiklos rezultatai	17
5. Kaupimo dalyvių papildoma pensija	22
Išvados ir rekomendacijos	27

SANTRAUKA

Gyventojų senėjimas Lietuvoje, kaip ir kitose valstybėse, sukelia sudėtingus daugelio sričių socialinius ir ekonominius pokyčius. Pagrindinis vyresniojo amžiaus žmonių pajamų šaltinis yra pensija, vienas iš valstybės uždavinių buvo modernizuoti pensijų sistemą ir garantuoti jos finansinį stabilumą senstant visuomenei. Ilgalaikis pensijų reformos tikslas – pakeisti pensijų sistemą taip, kad sulaukę pensinio amžiaus žmonės gautų didesnes pajamas negu iki šiol. Įsigaliojus Pensijų sistemos reformos įstatymui, dirbantys asmenys savanoriškai sprendžia, ar pageidauja kaupti dalį privalomų socialinio draudimo įmokų asmeninėje sąskaitoje privačiuose pensijų fonduose.

Audito tikslas – atlikti pensijų sistemos reformos eigos 2004–2007 m. vertinimą ir nustatyti, ar išliko Valstybės kontrolei atliekant 2005 m. valstybinį auditą “Socialinio draudimo sistemos reformos vertinimas” nustatyti rizikos veiksniai.

Audito metu pastebėta, kad nėra numatytų ilgalaikių pensijų sistemos reformos finansavimo šaltinių, nėra nustatytų reformos eigos vertinimo kriterijų. Nors pensijų kaupimo sistemos plėtra 2004–2007 m. buvo spartesnė nei prognozuota, neužtikrinus į darbo rinką ateinančių naujų asmenų dalyvavimo pensijų kaupime, yra rizika, kad nebus pasiektas ilgalaikis pensijų reformos tikslas. Pensijų kaupimo bendrovės neprisiima įsipareigojimų garantuoti dalyviams tam tikrą pajamingumą. Didesnė atskaitymų iš pensijų turto dalis nebuvo susijusi su fondų dalyviams sukurta pridėtine verte. Kai gauta pensijų turto investicinė grąža nepadengia nustatytos pensijų turto valdymo kainos, pensijų kaupimo bendrovės pajamos arba jų dalis gaunama pensijų turto sumažėjimo sąskaita. Naujiems pensijų kaupimo dalyviams ribojama teisė keisti nepakankamai efektyviai jų atžvilgiu veikiančią pensijų fondų valdymo įmonę.

Audito ataskaitoje pateiktos rekomendacijos Vyriausybei, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai, Vertybinių popierių komisijai, Draudimo priežiūros komisijai: patvirtinti pensijų sistemos reformos įgyvendinimo ilgalaikį finansavimo planą, kuriame būtų numatyti finansavimo šaltiniai ir kitos finansavimą užtikrinančios priemonės; siekti, kad į darbo rinką atėję nauji asmenys dalyvautų pensijų kaupimo sistemoje; panaikinti nustatytus apribojimus, draudžiančius naujiems pensijų kaupimo dalyviams pereiti į kitos pensijų kaupimo bendrovės valdomą pensijų fondą; pensijų turto valdymo mokesčius sieti su pensijų turto valdymo efektyvumu. Pateiktos rekomendacijos, auditorių nuomone, sudarys prielaidas spręsti nustatytas socialinio draudimo sistemos reformos problemas.

IŽANGA

Ilgėjanti gyvenimo trukmė ir mažas gimstamumas sparčiai keičia daugelio valstybių demografinę struktūrą, labai didindami vyresniojo amžiaus žmonių dalį visuomenėje. Gyventojų senėjimas Lietuvoje, kaip ir kitose valstybėse, sukelia sudėtingus daugelio sričių socialinius ir ekonominius pokyčius, kuriuos svarbu teisingai įvertinti ir numatyti, kad laiku būtų imtasi veiksmų, turinčių trumpalaikį, vidutinės trukmės ir ilgalaikį poveikį. Nacionalinėje gyventojų senėjimo pasekmių įveikimo strategijoje¹ nurodytas tikslas – visiems vyresniojo amžiaus žmonėms užtikrinti stabilias žmogaus orumo nežeminančias pajamas, garantuojančias didelę dalį anksčiau turėto gyvenimo lygio ir leidžiančias gyventi visavertį gyvenimą. Kadangi pagrindinis vyresniojo amžiaus žmonių pajamų šaltinis yra pensija, vienas iš uždavinių buvo modernizuoti pensijų sistemą ir garantuoti jos finansinį stabilumą senstant visuomenei. 2000 metais pradėta kurti ir nuosekliai įgyvendinti pensijų sistemos reformą. Sukurta einamojo finansavimo ir kaupimo principų derinimu pagrįsta sistema.

Ilgalaikis pensijų reformos tikslas – pakeisti pensijų sistemą taip, kad sulaukę pensinio amžiaus žmonės gautų didesnes pajamas nei iki šiol (tačiau persikirstymas ne padidėtų, bet sumažėtų), kad ši sistema taptų gyvybinga ir apimtų visus gyventojus².

Įsigaliojus Pensijų sistemos reformos įstatymui³, dirbantys asmenys savanoriškai sprendžia, ar kaupti dalį privalomų socialinio draudimo įmokų asmeninėje sąskaitoje privačiuose pensijų fonduose. Pensijų fondą sudarantis turtas yra dalyvių bendroji dalinė nuosavybė. Pensijų kaupimo bendrovė pensijų turtą valdo, naudoja ir juo disponuoja turto patikėjimo teisės pagrindais. Pensijų išmoka priklausys nuo dalyviui priklausančio turto, kuris susidaro iš dalyvio vardu į pensijų fondą pervestų lėšų ir nuo pensijų fondo vykdomos investicinės veiklos rezultatų.

Lietuvoje 2007 m. pabaigoje veikė 31 valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies kaupimo pensijų fondas: 10 konservatyvaus investavimo ir 21 akcijų tipo fondas. Juos valdė septynios valdymo įmonės (26 fondai) ir dvi gyvybės draudimo įmonės (5 fondai).

Valstybės kontrolė 2005 m. atliko valstybinį veiklos auditą “Socialinio draudimo sistemos reformos vertinimas”⁴ ir nurodė rizikos veiksnius, kurie gali daryti įtaką reformos įgyvendinimui. Pensijų fondų veikla 2005 m. nebuvo vertinama.

¹ Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004-06-14 nutarimu Nr. 737.

² Pensijų sistemos reformos koncepcija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000-04-26 nutarimu Nr. 465.

³ Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos įstatymas, 2002-12-03 Nr. IX-1215.

⁴ 2005-11-11 valstybinio audito ataskaita Nr. 2010-16-111.

AUDITO APIMTIS IR PROCESAS

Audito objektas – Socialinio draudimo sistemos reforma.

Audito subjektas – Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija.

Audito tikslas – atlikti pensijų sistemos reformos eigos 2004–2007 m. vertinimą ir nustatyti, ar išliko 2005 m. audito metu nustatyti rizikos veiksniai.

Tikslui pasiekti nagrinėjome: ar pakankama pensijų kaupimo sistemos plėtra, ar pensijų kaupimo dalyvio atžvilgiu rezultatyviai valdomos į pensijų fondus pervedamos socialinio draudimo įmokų dalies lėšos, ar pakankama pensijų kaupimo dalyvių apsauga, ar užtikrinama pensijų kaupimo bendrovių veiklos kontrolė. Atlikome sulaukusių pensinio amžiaus pensijų kaupimo dalyvių papildomos pensijos dalies palyginamąją analizę.

Vertinimo kriterijai. Audito metu buvo taikomi vertinimo kriterijai: pensijų kaupime dalyvaujančių asmenų pokytis, valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies kaupimo pensijų fondų grynujų aktyvų vertės pokytis, papildomos pensijos dalies pokytis. Pensijų reformos tikslai ilgalaikiai, todėl audito metu negalėjome rezultatyvumo požiūriu vertinti šių tikslų įgyvendinimo, tačiau įvertinome rizikas.

Audito procesas. Informaciją rinkome Socialinės apsaugos ir darbo ministerijoje, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyboje prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Vertybinių popierių komisijoje, Draudimo priežiūros komisijoje. Audito metu duomenis teikė kai kurios pensijų kaupimo veiklą vykdančios valdymo ir gyvybės draudimo įmonės.

Nagrinėjome: pensijų sistemos reformą reglamentuojančius teisės aktus, pensijų fondų veiklos ataskaitas, pensijų kaupimo veiklą vykdančių valdymo įmonių veiklos ataskaitas, rodiklių, turinčių įtakos valstybinio socialinio draudimo pensijų dydžiams, apskaičiavimą, parengtas valstybinio socialinio draudimo pensijų ir valstybinių pensijų sistemų pajamų ir išlaidų prognozes iki 2050 metų, dokumentus, susijusius su pensijų fondų veiklos priežiūra ir kontrole, valstybinio audito ataskaitoje “Socialinio draudimo sistemos reformos vertinimas” pateiktų rekomendacijų įgyvendinimą.

Audito įrodymai surinkti taikant patvirtinimo, patikrinimo, apklausos ir analitinės procedūras.

2004–2007 m. buvo pertvarkomos valstybinės socialinio draudimo pensijos. Šio audito metu valstybinių socialinio draudimo pensijų pertvarkymai nebuvo nagrinėjami.

AUDITO ATASKAITOJE VARTOJAMI SUTRUMPINIMAI IR SĄVOKOS

VSDF – Valstybinis socialinio draudimo fondas

SODRA – Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba

SADM – Socialinės apsaugos ir darbo ministerija

Pensijų kaupimo fondų dalyvis – asmuo, privalomai draudžiamas valstybiniu socialiniu pensijų draudimu pagrindinei ir papildomai pensijos daliai gauti, pagal Pensijų sistemos reformos įstatymą pasirinkęs kaupti pensijų įmoką pensijų kaupimo bendrovėje ir sudaręs pensijų kaupimo sutartį.

Pensijų fondas – fiziniams asmenims, pagal Pensijų sistemos reformos įstatymą dalyvaujantiems pensijų kaupime, bendrosios dalinės nuosavybės teise priklausantis pensijų turtas, kurio valdymas perduotas pensijų kaupimo bendrovei ir kuris investuojamas pagal pensijų fondo taisykles.

II pakopos pensijų fondas – Valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies kaupimo pensijų fondas.

III pakopos pensijų fondas – Papildomo savanoriško pensijų kaupimo pensijų fondas.

Pensijų fondo valdymo įmonė – įmonė, turinti Vertybinių popierių komisijos išduotą licenciją verstis pensijų kaupimo veikla.

Pensijų turtas – pensijų fondų grynujų aktyvų vertė.

Pensijų turto prieaugis – grynujų aktyvų vertės pokytis dėl investicinės ir kitos fondo veiklos, atėmus valdymo mokesčius.

Pensijų pakeitimo norma – vidutinės pensijos dydžio ir vidutinio darbo užmokesčio, nuo kurio apskaičiuojamos draudimo įmokos, bruto dydžio santykis.

Pensijų išmoka – iš asmens sukaupto pensijų turto mokama išmoka (vienkartinė, periodinė, anuitetas).

Anuitetas – pensijų fondo dalyviui iki gyvos galvos mokama periodinė išmoka, kurios visa išmokėjimo rizika tenka išmokų mokėtojui – draudimo įmonei, vykdančiai gyvybės draudimą.

Darbo jėga – visi užimti gyventojai ir bedarbiai.

VSD įmoka – socialinio draudimo įmoka; nuo 2006 m. draudėjų bendras įmokos tarifas – 30,7 proc., draudžiamųjų – 3,0 proc.

AUDITO REZULTATAI

1. Pensijų sistemos reforma

Reformos planavimas. Pensijų sistemos reformos koncepcijoje⁵ įvardyti reformos tikslai ir uždaviniai. Siekiant ilgalaikio pensijų reformos tikslo – pakeisti pensijų sistemą taip, kad sulaukę pensinio amžiaus žmonės gautų didesnes pajamas nei iki šiol, nustatyti reformos uždaviniai:

1) įvesti privalomąjį pensijų kaupimą pensijų fonduose, nedidinant pensijų draudimui skirto įmokų tarifo;

2) finansiškai subalansuoti socialinio draudimo pensijų sistemą taip, kad ji galėtų artimiausiais metais veikti be finansinio deficito.

Sudaryta komisija pensijų sistemos reformos projektui parengti studijoje "Pensijų reformos baltoji knyga" pateikė reformos scenarijus. SADM Socialinės politikos ir prognozavimo departamento atliktos analizės ataskaitoje "Socialinio draudimo pensijų sistemos ekonominė analizė" pateikti socialinio draudimo pensijų sistemos kompiuterinio modeliavimo rezultatai. Buvo pateikti keli pensijų sistemos modeliai ir jų įtaka VSDF biudžetui. Pateiktos išvados: "galima numatyti, kad 2010–2025 m., kai fondo biudžetas bus perteklinis, pensijos bus didinamos, o tada 2040–2070 m. fondo deficitas gali siekti 4–6 proc. BVP. Kaupiamųjų fondų įvedimas išlygintų šiuos biudžeto pertekliaus ir deficito svyravimus: 2010–2025 m. biudžeto perteklius būtų mažesnis dėl sumažėjusios įmokų, pervedamų į VSDF, dalies, o vėlesniu laikotarpiu fondo biudžeto deficitą kompensuotų išmokos iš kaupiamųjų fondų."

Rengdamasi pensijų sistemos reformai Vyriausybė patvirtino Pensijų sistemos reformos vykdymo 2001–2002 metų priemonių planą⁶ ir Pasirengimo pensijų sistemos reformai priemonių planą⁷. Sudarytos koordinavimo komisijos šiems planams vykdyti.

2003 m. buvo priimtas Lietuvos Respublikos pensijų kaupimo įstatymas⁸, kuris leido pakeisti socialinio draudimo pensijų sistemą, nustatė valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies kaupimo ir pensijų išmokų mokėjimo organizavimo sąlygas ir tvarką. Atsižvelgiant į pastabas, pateiktas diskutuojant Seime, atsisakyta privalomo dalyvavimo pensijų kaupime. Esminė reformos sąlyga yra užtikrinti, kad pensininkai ateityje gautų išmokas iš dviejų šaltinių – valstybės ir privačių kaupimo bendrovių, kad jų pensija būtų didesnė, o valstybė galėtų užtikrinti tolesnį stabilų pensijų finansavimą. Pensijų kaupimo reformos eigos vertinimo rodikliai nėra nustatyti.

⁵ Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000-04-26 nutarimu Nr. 465.

⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001-02-06 nutarimas Nr. 138.

⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002-12-10 nutarimas Nr. 1926.

⁸ Lietuvos Respublikos Seimo 2003-07-04 įstatymas Nr. IX-1691.

Svarbiausi nacionalinės pensijų sistemos ir politikos bruožai, tikslai, finansinis stabilumas išnagrinėti dokumente "2005 m. Lietuvos nacionalinis pranešimas dėl pakankamų ir stabilių pensijų strategijos". Konstatuota:

1. Siekiant užtikrinti tinkamą gyvenimo lygį pereinant iš užimtumo į pensiją, formuluojamas politikos tikslas – socialinio draudimo pensijas didinti taip, kad asmenims, turintiems būtiną stažą, vidutinės senatvės pensijos vidutinė bruto pakeitimo norma iki 2015 m. pasiektų 42 proc., o iki 2050 m. išlaikyti pasiektą pensijos pakeitimo normą ir įvertinus galimybes, siekti 48 proc. vidutinio bruto darbo užmokesčio šalies ūkyje pensijų pakeitimo normos.

2. Tikėtina, kad vertybinių popierių rinkos bus stabilios, o investicijų grąža pakankama, kad užtikrintų 25 proc. pensiją, skaičiuojant nuo vidutinio darbo užmokesčio šalies ūkyje tiems, kurie kaupiamoje pensijų sistemoje dalyvavo 40 metų.

Reformos finansavimas. Lietuvos 2006 m. Konvergencijos programoje nurodyta: "Reformos poveikis – nors dėl pensijų reformos įgyvendinimo trumpuoju laikotarpiu susidarys didesnis fiskalinis deficitas, lėšos, sukauptos pensijų fonduose, sumažins tiesioginius valstybės finansinius išpareigojimus būsimiems pensininkams (tai ilgalaikė perspektyva)".

Privačiuose pensijų fonduose dalį valstybinio socialinio draudimo įmokų 2008 m. pradžioje kaupė 880 tūkst. apdraustųjų. Didėjantis dalyvių skaičius ir nustatytas draudimo įmokų kaupimui tarifo pasikeitimas labai padidino į privačius pensijų fondus pervedamas lėšas. Buvo planuota, kad pajamos, kurių dėl pensijų reformos vykdymo neteks VSDF biudžetas, bus finansuojamos iš VSDF biudžeto ir valstybės biudžeto⁹.

1 lentelė. Valstybės biudžeto asignavimai pensijų sistemos reformai finansuoti

Duomenys	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	Iš viso 2004-2007 m.	2008 m.
Įmokų į pensijų fondus tarifo dydis proc.	2,5	3,5	4,5	5,5		5,5
Lėšos pervedamos į pensijų fondus tūkst. Lt	173 135	308 382	531 114	851 607	1 864 238	1 052 600*
Valstybės biudžeto asignavimai pensijų sistemos reformai finansuoti tūkst. Lt	89 450	149 900	248 500	389 150	877 000	80 000
Valstybės skiriamų lėšų dalis proc.	51,66	48,61	46,79	45,70	47,04	7,60

* planuojamos lėšos

Šaltinis – VSDF duomenys

⁹ Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos įstatymas, 2002-12-02 Nr. IX-1215, 9 str.

Valstybinio socialinio draudimo įmokoms, pervedamoms į pensijų kaupiamuosius fondus, kompensuoti VSDF biudžeto 2008 metų rodiklių patvirtinimo įstatyme¹⁰ numatyta skirti 80 000 tūkst. Lt iš valstybės Rezervinio (stabilizavimo) fondo lėšų, kurios sudaro tik 7,6 proc. planuojamų išlaidų.

Valstybės kontrolė, 2005 m. atlikusi valstybinį auditą „Socialinio draudimo sistemos reforma“, rekomendavo SADM kartu su Finansų ministerija numatyti ilgalaikius pensijų sistemos reformos finansavimo šaltinius. Rekomendacija neįgyvendinta. SADM informavo, kad kol kas nerasta bendro sutarimo su Finansų ministerija dėl pensijų reformos finansavimo valstybės biudžeto lėšomis dalies, todėl nėra pensijų sistemos reformos įgyvendinimo ilgalaikio finansavimo plano¹¹.

Finansų ministerijos nuomonė

Atsižvelgiant į tai, kad Valstybinio socialinio draudimo fondas gauna vis didėjančias pajamas, ir į prognozuojamas ateinančių metų nedideles Rezervinio (stabilizavimo) fondo pajamas iš Privatizavimo fondo, manome, kad toliau naudoti šio fondo lėšas Valstybinio socialinio draudimo įmokoms, pervedamoms į pensijų kaupiamuosius fondus, kompensuoti yra netikslinga. Be to, pagal 2009 metams jau priimtus valstybės įsipareigojimus (iš jų – pedagogų, socialinių darbuotojų ir kitų biudžetinių įstaigų darbuotojų darbo užmokesčio didinimas) 2009 m. dar skirti valstybės biudžeto lėšų socialinio draudimo įmokoms, pervedamoms į kaupiamuosius pensijų fondus, nėra galimybių.

Ilgalaikėje perspektyvoje pensijų sistemos reformos finansavimo užtikrinimo priemonės galėtų būti pensinio amžiaus ilginimas, valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifų didinimas, pensijų pakeitimo normos nedidinimas¹².

Pagal VSDF biudžeto 2009–2010 m. prognozes, lėšos pervedamos į pensijų fondus, didės (2009 m. – 1 225 400 tūkst. Lt, 2010 m. – 1 306 800 tūkst. Lt), tačiau šiuo metu nėra numatyti ilgalaikiai pensijų sistemos reformos finansavimo šaltiniai ar kitos finansavimą užtikrinančios priemonės. SADM duomenimis demografinės krizės neigiamos pasekmės valstybinio socialinio draudimo sistemai prasidės po 2020 metų ir pradės nykti 2060 metais. Pagal naujausias prognozes išlaidos valstybinėms socialinio draudimo pensijoms augs 2010–2050 metais. Po 2060 metų į pensiją pradės eiti „mažo gimstamumo“ karta, gerės demografinis priklausomumo rodiklis (vienam pensininkui išlaikyti teks daugiau dirbančiųjų), dauguma išėjusių į pensiją naujų asmenų gaus dėl dalyvavimo kaupime sumažėjusią valstybinę socialinio draudimo pensiją. Valstybės biudžeto asignavimai, skirti į pensijų fondus pervestoms įmokoms kompensuoti, sušvelnina VSDF biudžeto deficito problemą (maždaug 0,5 proc. BVP) ir nuo 2060 metų tampa nebereikalingi. Be valstybės asignavimų pensijų reformai, VSDF biudžeto deficito problema pasidarys aktuali 10 metų anksčiau – jau 2015 metais¹³.

Auditorių nuomone, nenumačius pensijų reformos finansavimo šaltinių ilgalaikės perspektyvos, susidarys VSDF biudžeto deficitas ir nebus galimybės įgyvendinti kitas

¹⁰ Patvirtintas Lietuvos Respublikos Seimo 2007-12-06 įstatymu Nr. X-1356.

¹¹ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2008-04-25 raštas Nr. (10.3-22) SD-3861.

¹² Lietuvos Respublikos finansų ministerijos 2008-05-20 raštas Nr. (2.34-02)-5K-0813569)-6K-0805746.

¹³ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2008-05-26 raštas Nr. (10.3-22) SD-4835.

planuojamas priemonės (pvz., 2005–2015 m. didinti pensijas iki 42 proc. vidutinio darbo užmokesčio dydžio).

Anksčiau minėtoje Valstybės kontrolės 2005 m. valstybinio audito „Socialinio draudimo sistemos reforma“ ataskaitoje konstatuota, kad pensijų reformos vykdymo metu valstybė prisiima visus išsipareigojimus, susijusius su lėšų pervedimu į privačius pensijų fondus, t. y. VSDF privalo pervesti visas apskaičiuotas sumas, nepaisant ar darbdavys sumokėjo pensijų fondo dalyvio socialinio draudimo įmokas. Pagal audito metu VSDF pateiktus duomenis, išsiskolinusių draudėjų, kurių darbuotojai dalyvauja (dalyvavo) pensijų kaupime, 2007 m. IV ketvirtyje buvo 1570. Dalyvių pensijų įmokos sudarė 1 164,735 tūkst. Lt, arba 1,6 proc. nuo VSD įmokų išsiskolinimo. Auditorių nuomone, tai nėra reikšmingos sumos, tačiau pastebima didėjimo tendencija.

1. Nustatyti pensijų sistemos reformos tikslai ir uždaviniai, tačiau nėra nustatytų reformos eigos vertinimo kriterijų.
2. Neįgyvendinta 2005 m. audito rekomendacija – nėra numatytų ilgalaikių pensijų sistemos reformos finansavimo šaltinių.
3. Norint įgyvendinti pensijų sistemos reformos tikslus, būtina numatyti pensijų sistemos reformos įgyvendinimo ilgalaikį finansavimo planą, kuriame būtų numatyti finansavimo šaltiniai ir kitos finansavimą užtikrinančios priemonės.
4. Reformos kainą didina ir draudėjų, kurių darbuotojai dalyvauja (dalyvavo) pensijų kaupime, valstybinio socialinio draudimo įmokų išsiskolinimas.

2. Pensijų kaupimo sistemos plėtra

Pensijų sistemos reformos įstatyme numatyta, kad visi apdraustieji turi teisę laisvai pasirinkti, ar dalyvauti pensijų kaupime, tačiau pasirinkusiems kaupimą tolesnis dalyvavimas negali būti nutrauktas. (Išimtis – pagal Pensijų kaupimo įstatymo 6 str. 11 p.nuostatas dalyvis turi teisę vienašališkai nutraukti pensijų kaupimo sutartį per 30 kalendorinių dienų nuo sutarties sudarymo). Planuojant pensijų sistemos reformą ir VSDF biudžeto išlaidas, buvo numatytos minimalios ir maksimalios kaupimo sistemos aprėpties prielaidos. Faktiškai valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies kaupimą pensijų fonduose pasirinko daugiau asmenų nei maksimaliai buvo tikėtasi.

2 lentelė. Pensijų kaupimo sistemos maksimalios aprėpties prielaidų ir faktinių duomenų palyginimas

Metai	Prognozuota dalyvių aprėptis proc.	Kaupiančiųjų pensijas dalis, lyginant su apdraustaisiais, proc.	Prognozuota SODROS biudžeto netektis, mln. Lt	Apskaičiuotos įmokos į pensijų fondus, mln. Lt
2004	40	39	175	173
2005	43	46	320	308
2006	48	54	497	531
2007	50	59	643	852
2008	53		710	1053**
2009	56		778	1225**

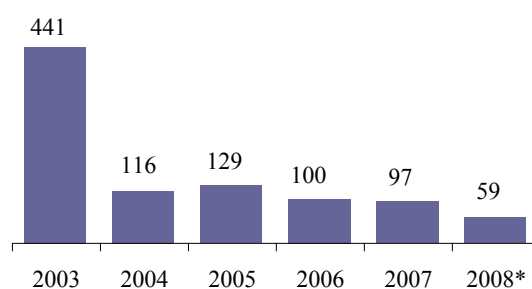
* planuojamos lėšos

Šaltinis – SODROS duomenys, Pensijų sistemos reformos įstatymo projekto aiškinamasis raštas (1,3 priedai)

Prognozuota, kad maksimaliai pensijų kaupimo sistemoje 2004 m. dalyvaus 40 proc. apdraustųjų, arba 394,4 tūkst. asmenų. Pensijų kaupimo dalyvių, kurių valstybinio socialinio draudimo įmokos dalis buvo pervesta į pensijų fondus, skaičius 2004 m. siekė 442,7 tūkst., arba dešimtadaliu daugiau nei maksimaliai prognozuota. Pensijų kaupimo sistemos plėtra 2005–2007 metais buvo spartesnė nei prognozuota. Žymiai aktyviau nei prognozuota dalyvavo 55–60 metų asmenys.

Pensijų kaupimo sutartis 2003 m. sudarė 441,1 tūkst., 2007 m. – 880,9 tūkst. asmenų. Pusė sutarčių, sudarytų iki 2007 m. pabaigos, pasirašyta 2003 metais. Daugiau nei 2,0 tūkst. sutarčių 2004–2007 m. buvo nutraukta pasinaudojus teise vienašališkai nutraukti per 30 kalendorinių dienų nuo sutarties sudarymo, 1,4 tūkst. sutarčių – dalyviui mirus, 0,4 tūkst. – sudarius pensijų išmokų sutartį.

1 pav. Pensijų kaupimo dalyvių skaičius tūkst.

* 2008 m. sausio – gegužės mėn. duomenys

Šaltinis – SODROS duomenys

Pastaba. Neįskaičiuoti dalyviai, kurių dalyvavimas pensijų kaupime nutrauktas

Sudarius pensijų kaupimo sutartį iki liepos 1 d. (naujiems apdraustiesiems iki spalio 1 d.), pensijų įmokos pradėdamos kaupiti nuo ateinančių kalendorinių metų. SODROS duomenimis, pensijų fonduose įmokas kaupė: 2004 m. 442,7 tūkst., 2005 m. – 557,3 tūkst., 2006 m. – 685,5 tūkst., 2007 m. – 784,6 tūkst. dalyvių. Šie asmenys 2007 m. sudarė 59 proc. (2005 m. – 46 proc., 2006 m. – 54 proc.), lyginant su apdraustųjų visomis socialinio draudimo rūšimis skaičiumi. Kasmet didėjant pensijų kaupimo dalyvių skaičiui, daugėja dalyvių, kurie neturi draudžiamųjų pajamų. Draudžiamųjų pajamų 2007 m. neturėjo 137 tūkst., arba 18 proc., pensijų kaupimo dalyvių (iš jų 112,0 tūkst., arba 82 proc., buvo nedirbantys asmenys), 2004 m. – 26 tūkst., arba 6 proc., pensijų kaupimo dalyvių (iš jų 16 tūkst., arba 63 proc., buvo nedirbantys asmenys).

Draudžiamų valstybinio socialinio pensijų draudimu asmenų, nesudariusių pensijų kaupimo sutarties, kasmet mažėja. Pensijų kaupime 2003 m. nedalyvavo 61,8 proc., 2007 m. – 33,4 proc. šią teisę turėjusių (t. y. valstybinio socialinio pensijų draudimu draudžiamų) asmenų.

Pastebėjimai dėl pensijų kaupimo reformos plėtros vertinimo rodiklio

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. ataskaitoje nurodoma, kad valstybinio socialinio draudimo pensijos dalį privačiuose pensijų fonduose 2008 m. pradžioje kaupė 880 tūkst. asmenų, arba 69 proc. apdraustųjų. SADM, vertindama pensijų kaupimo reformos eigą ir plėtrą, taip pat analizuoja dalyvių skaičių nuo turinčių teisę dalyvauti kaupime, t.y. apdraustųjų visai socialinio draudimo senatvės pensijai skaičiaus.

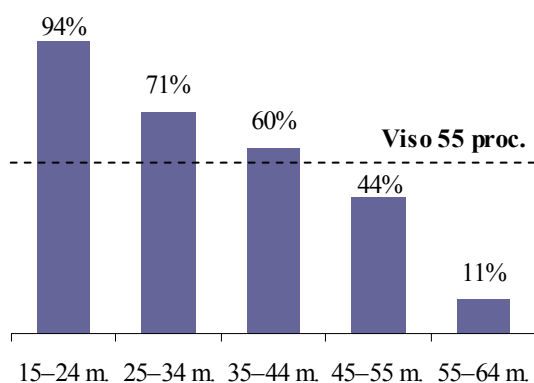
Auditorių nuomone, šis santykis atspindi sistemos plėtros spartą, tačiau nėra pakankamai tikslus vertinant dalyvavimo pensijų kaupimo sistemoje lygį, nes gaunama padidinta šio rodiklio reikšmė. Pvz., šis rodiklis 2007 m. gaunamas nelogiškas – atitinkamai 108,4 proc. ir 102 proc., vertinant asmenų iki 25 metų ir 25-35 metų dalyvavimą pensijų kaupime, lyginant su apdraustųjų skaičiumi. Apdraustasis, praėjusiais kalendoriniais metais sudaręs pensijų kaupimo sutartį ir einamaisiais metais įtrauktas į pensijas kaupiančiųjų skaičių, gali būti neįtrauktas į apdraustųjų skaičių, nes jo draustumas einamaisiais metais dėl įvairių priežasčių nutrūkęs. Kas šeštas pensijų kaupimo dalyvis 2007 m. neturėjo draudžiamųjų pajamų. Dauguma jų (82 proc.) buvo nedirbantys asmenys. Neturėjome informacijos, kiek šių asmenų atitinkamu laikotarpiu buvo draudžiami privalomuoju valstybinio socialinio pensijų draudimu, nes pensijų kaupimo sutarčių ir apdraustųjų valstybinio socialinio draudimu registrai yra atskirti.

Auditorių nuomone, atsižvelgiant į siekiamus pensijų sistemos reformos tikslus ir uždavinius, tikslinga tobulinti pensijų kaupimo sistemos reformos įgyvendinimo stebėseną. Peržiūrėti naudojamus ir nustatyti pastovius pensijų kaupimo sistemos analizės rodiklius, periodiškai stebėti jų kitimo tendencijas.

Valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies kaupimą privačiuose pensijų fonduose iki 2007 m. pabaigos buvo pasirinkę daugiau nei pusė šalies darbo jėgos. Pensijų kaupimo sutartis pasirašiusių asmenų dalis, lyginant su darbo jėga, 2003 m. sudarė 26,7 proc., 2004 m. – 34,3 proc., 2005 m. – 42,6 proc., 2006 m. – 49,3 proc., 2007 m. – 54,9 proc.

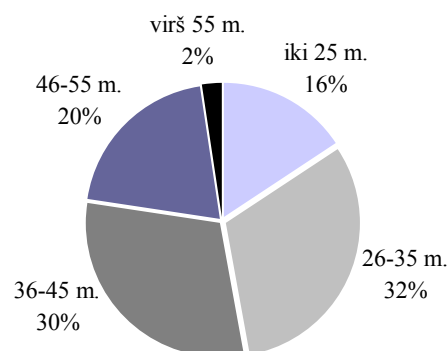
Šalies darbo jėgos amžiaus struktūroje daugiausia 35–44 metų asmenų. Pensijų kaupimo dalyvių amžiaus struktūroje daugiausia 26–45 metų dalyvių (3 pav.). Pensijų kaupimo dalyvių aprėptis, lyginant su darbo jėga 2007 m. pagal amžiaus grupes, pateikiama 2 paveiksle.

2 pav. Pensijų kaupimo sutartis sudariusiųjų dalis, lyginant su darbo jėga, proc. 2007 m.

Šaltinis – Statistikos departamento, SODROS duomenys

3 pav. Pensijų kaupimo sutartis sudariusiųjų amžiaus struktūra, proc. 2007 m.

Šaltinis – SODROS duomenys

Pensijų kaupimo sistemos aprėptis jaunų žmonių grupėje nuo 15–24 metų kasmet sparčiai didėjo ir, lyginant su darbo jėga šioje amžiaus grupėje, 2007 metais siekė 94 proc. (2003 m. – 9 proc., 2004 m. – 19 proc., 2005 m. – 43 proc., 2006 m. – 68 proc.), tačiau šios amžiaus grupės asmenys sudarė tik šeštadalį visų dalyvių. Pensijų kaupimo sistemos apimtis 55–64 metų dalyvių grupėje, lyginant su darbo jėga šioje amžiaus grupėje, kito nežymiai (2003 m. – 8 proc., 2007 m. – 11 proc.). 2006–2007 m. lėtėjo įsijungimo į pensijų kaupimo sistemą plėtra 25–44 metų dalyvių grupėje, kuri sudarė didžiausią dalyvių dalį. Pastaraisiais metais stabilizavosi vyresnių nei 45 m. dalyvių plėtra, lyginant su darbo jėga šioje amžiaus grupėje.

3 lentelė. Pensijų kaupimo sistemos plėtra

Pensijų kaupimo dalyvių amžius	Pensijų kaupimo dalyvių skaičius, lyginant su darbo jėga, proc.		Padidėjimas, lyginant su praėjusiais metais, procentiniais punktais			
	2007 m.	2003 m.	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.
15–24 metų	94,4	9,0	+10,4	+23,9	+24,7	+26,3
25–34 metų	71,3	33,9	+10,3	+11,5	+8,1	+7,5
35–44 metų	60,3	32,9	+8,0	+7,3	+6,7	+5,4
45–55 metų	43,8	29,0	+5,3	+5,0	+3,3	+1,1
55–64 metų	11,2	8,0	+1,4	+1,1	+0,7	+0,0
Iš viso	54,9	27,2	+7,5	+8,3	+6,8	+5,6

Šaltinis – SODROS duomenys

Auditorių nuomone, atsižvelgiant į dabartinę pensijų sistemos aprėptį ir siekiant užtikrinti ilgalaikio pensijų reformos tikslo įgyvendinimą – kad reformuota pensijų kaupimo sistema ateityje (apie 2050 m.) apimtų visus gyventojus – tikslinga užtikrinti į darbo rinką atėjusių naujų asmenų dalyvavimą pensijų kaupimo sistemoje.

Vertybinių popierių komisijos nuomone, vienintelis būdas pasiekti šio tikslo galėtų būti daugelyje šalių įtvirtintas privalomas dalyvavimas pensijų sistemoje naujai atėjusiems į darbo rinką. Kitos priemonės brangintų sistemą, tačiau negalėtų visiškai užtikrinti minėto tikslo.

Įvedus privalomą dalyvavimą pensijų kaupimo sistemoje naujai atėjusiems į darbo rinką taip pat atsirastų prielaidos mažesniems atskaitymams – valdymo įmonės ženkliai sumažintų naujų dalyvių pritraukimo į II pakopos pensijų sistemą kaštus, atsirastų galimybė naikinti su efektyvumu nesusijusius atskaitymus nuo įmokų. (VPK 2008-07-14 raštas Nr. 06-1067(06.10-01))

Europos Sąjungos šalyse, kuriose reformuojant pensijų sistemą sukurta panaši kaip Lietuvoje pensijų kaupimo sistema, jaunų ar į darbo rinką ateinančių naujų asmenų dalyvavimas kaupime yra privalomas.

Europos Sąjungos Socialinės apsaugos komiteto duomenimis dalyvavimas kaupime yra privalomas asmenims: Bulgarijoje – iki 42 m., Estijoje – iki 19 m., Lenkijoje ir Latvijoje – iki 30 m., Rumunijoje – iki 35 m., Švedijoje – iki 62 m., Vengrijoje ir Slovakijoje – visiems į darbo rinką ateinantiems naujiems asmenims.

1. Pensijų kaupimo sistemos apimtis 2004 m. buvo artima maksimalios aprėpties prielaidoms, prognozuotoms planuojant pensijų reformą, o vėlesnė plėtra buvo spartesnė nei prognozuota.
2. Vertinant dalyvavimą pensijų kaupimo sistemoje, naudojamas rodiklis – pensijų kaupimo sutartis sudariusių skaičius, lyginant su apdraustaisiais – nėra pakankamai tikslus, todėl tikslinga peržiūrėti analizei naudojamus rodiklius.
3. Atsižvelgiant į tai, kad visiems apdraustiesiems buvo leista laisvai pasirinkti, ar dalyvauti pensijų kaupimo sistemoje, VSD įmokos dalį kaupti privačiuose pensijų fonduose 2007 m. pabaigoje buvo nusprendę 55 proc. šalies darbo jėgos. Sparčiai didėjo asmenų iki 25 metų dalyvavimas pensijų kaupimo sistemoje, tačiau šios amžiaus grupės asmenys sudarė šeštadalį visų dalyvių. Lėtėja 26-45 metų dalyvių įsijungimo į kaupimo sistemą plėtra. Vyresnių kaip 45 metų asmenų dalyvavimo kaupimo sistemoje apimtis stabilizavosi. Didėja pensijų kaupimo dalyvių, neturinčių draudžiamųjų pajamų, dalis (dauguma jų nedirbantys asmenys).
4. Nors jaunų asmenų dalyvavimo pensijų kaupimo sistemoje plėtros tendencijos geros, tačiau ateityje neužtikrinus į darbo rinką ateinančių naujų asmenų dalyvavimo pensijų kaupime, yra rizika, kad nebus pasiektas ilgalaikis pensijų reformos tikslas – kad ši sistema taptų gyvybinga ir apimtų visus gyventojus.

3. Valdymo įmonių veikla ir priežiūra

Valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies kaupimą gali vykdyti pensijų kaupimo bendrovės – valdymo įmonės ar draudimo įmonės, turinčios priežiūros institucijos išduotą licenciją ar leidimą užsiimti pensijų kaupimo veikla. Valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies kaupimo pensijų fondus arba II pakopos pensijų fondus 2008 m. Lietuvoje valdė septynios valdymo įmonės ir dvi draudimo bendrovės. Pensijų kaupimą vykdančių bendrovių steigėjai yra Lietuvoje registruoti trys bankai ir akcinė bendrovė bei užsienyje registruoti juridiniai asmenys – bankas, investicijų valdymo bendrovė, dvi gyvybės draudimo bendrovės ir du akcininkai (juridiniai asmenys, kurių veiklos pobūdis ataskaitoje neįvardytas).

Audito metu nagrinėjome valdymo įmonių, kurių priežiūrą vykdo Vertybinių popierių komisija, 2007 metų ataskaitose pateiktus duomenis apie įmonių veiklą. Pensijų fondų valdymo įmonės valdo II pakopos pensijų fondus, papildomo savanoriško kaupimo pensijų fondus (arba III pakopos pensijų fondus), kolektyvinio investavimo subjektus, individualių klientų investicijų portfelius. Šių valdymo įmonių valdomas klientų turtas 2007 m. gruodžio 31 d. sudarė 3 715 tūkst. Lt, iš jų II pakopos pensijų fondai – 1 447 tūkst. Lt, arba 39 proc. bendros grynujų aktyvų vertės.

Pensijų kaupimo bendrovių vykdoma veikla (teikiamos paslaugos) nėra vienoda. Nevienodas klientų valdomo turto dydis, o II pakopos pensijų fondų grynujų aktyvų vertė sudaro labai skirtingą viso bendrovės valdomo turto dalį. Valdymo įmonėse darbuotojų skaičius svyruoja nuo 4 iki 24 darbuotojų. Vidutinis atlyginimas – nuo 3,7 tūkst. Lt iki 7,5 tūkst. Lt. Depozitoriumo paslaugas teikia Lietuvoje registruoti bankai. Vertybinių popierių viešosios apyvartos tarpininkams deleguotos funkcijos skirtingos: nuo informavimo iki investicijų valdymo. Dėl šių priežasčių labai skiriasi bendrovių pajamų ir sąnaudų dydžiai, skirtingi ir veiklos rezultatai. Bendrovių veiklos skirtumus apibūdina tam tikrų rodiklių minimalios ir maksimalios reikšmės.

4 lentelė. Valdymo įmonių veiklos 2007 m. duomenys

Duomenys	Rodiklio reikšmė		Valdymo įmonių
	Minimali	Maksimali	
Grynujų aktyvų vertė mln. Lt, iš jų:	36	1556	3715
II PF dalis proc.	0,37	100	39
II PF pajamų dalis nuo visų įmonės pajamų (proc.)	0	94	62
Veiklos pelningumas proc.	17	45	34
Veiklos sąnaudos (bendros, įskaitant ir II PF) proc. nuo visų valdymo įmonės sąnaudų	7	83	65
Komisinių dalis veiklos sąnaudose (proc.)	6	100	76

Šaltinis – pagal šešių valdymo įmonių 2007 m. ataskaitų duomenis

Pastabos. 1. Pateikti šešių valdymo įmonių 2007 m. veiklos rezultatai, nevertinom UAB „MP Pension Funds Baltic“, kuri pradėjo veiklą nuo 2007-09-24. Įmonės 2007 m. veiklos rezultatas yra 1,45 mln. Lt nuostolio. Valdomas klientų turtas 150 tūkst. Lt, iš jų II pakopos pensijų fondų grynujų aktyvų vertė – 84 tūkst. Lt.

2. Analizė atlikta pagal valdymo įmonių 2007 m. veiklos ataskaitose pateiktus duomenis, nors: a) bendrovės veiklos sąnaudoms ir administracinėms sąnaudoms tam tikras išlaidas priskiria skirtingai (pvz., audito išlaidos), b) nustatydamas apskaitos politiką, komisinio atlyginimo išlaidas apskaito skirtingai (pvz., komisinio atlyginimo sumą amortizuoja per laikotarpį nuo sutarties pasirašymo iki termino, kada dalyvis gali pakeisti pensijų fondą).

Valdymo įmonių ir depozitoriumų veiklą prižiūri Vertybinių popierių komisija, draudimo įmonių – Draudimo priežiūros komisija. Priežiūros būdai: licencijavimas, dokumentinė priežiūra, tikrinimas. Vertybinių popierių komisija turi teisę valdymo įmonėms taikyti šias poveikio priemones: išpėti dėl veiklos trūkumų bei pažeidimų ir nustatyti jų pašalinimo terminus; skirti administracines nuobaudas vadovams arba numatytas baudas, sustabdyti arba panaikinti licencijos galiojimą; apriboti teisę investuoti pinigus; įpareigoti valdymo įmonę pensijų fondo valdymą perduoti kitai valdymo įmonei; paskirti laikinąjį Vertybinių popierių komisijos atstovą veiklos priežiūrai. Poveikio priemonė parenkama atsižvelgiant į pažeidimo turinį ir pažeidimo bei poveikio priemonės taikymo padarinius įmonei, dalyvių interesams ir finansų sistemos saugumui¹⁴.

Siekiant apsaugoti pensijų dalyvių interesus, yra nustatyti priežiūros standartai ir pensijų fondų valdymo taisyklės. Vertybinių popierių komisijos funkcijos, prižiūrint valdymo įmonių ir depozitoriumų veiklą, nustatytos Lietuvos Respublikos papildomo savanoriško pensijų kaupimo įstatyme. Vertybinių popierių komisija, atstovaudama pensijų fondo dalyvių interesams, turi teisę kreiptis į teismą dėl viešojo intereso gynimo¹⁵.

Audito metu susipažinome su Vertybinių popierių komisijos 2005–2007 m. atliktų kompleksinių tikrinimų ir tikslinių tikrinimų pensijų fondų kaupimo bendrovėse dokumentais¹⁶. Apibendrinant pateiktą tikrinimų medžiagą galima konstatuoti, kad su pensijų fondų valdymu susiję Vertybinių popierių komisijos nustatyti pažeidimai yra organizacinio pobūdžio (informacijos skelbimas, sutarčių sudarymas) ir procedūriniai (grynųjų aktyvų vertės skaičiavimas, investavimas).

Vertybinių popierių komisija analizuoja valdymo įmonių pateiktus dokumentus ir informaciją apie pensijų fondų valdymą. Audito metu pateikti dokumentai, kurie rodo, kad yra atliktas darbas, analizuojant valdymo įmonių taikomus atskaitymus pensijų fondų dalyviams, investicijų geografinį pasiskirstymą, II pakopos pensijų kaupimo veiklos pelningumą.

TP¹⁴PT Lietuvos Respublikos papildomo savanoriško pensijų kaupimo įstatymas 1999-06-03 Nr. VIII-1212, 16 ir 17 str.

¹⁵ Ten pat, 57 str.

TP¹⁶PT Vertybinių popierių komisijos 2008-05-16 raštu Nr. 06-730-(11.15-04) Valstybės kontrolei pateikti dokumentai.

Vertybinių popierių komisija vykdo pensijų kaupimo bendrovių tikrinimus ir taiko nustatytas poveikio priemones, analizuoja valdymo įmonių pateiktą informaciją apie II pakopos pensijų fondų veiklą.

4. Pensijų fondų veiklos rezultatai

Audito metu valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies kaupimo pensijų fondų veiklos rezultatus vertinome pensijų fondų dalyvių atžvilgiu (t. y. gautą investicinę grąžą lyginome su taikomais turto valdymo mokesčiais). Nevertinome, ar pensijų fondų investicinė veikla galėjo būti efektyvesnė, o investicijų valdymo sprendimai atitiko įstatymų ir pensijų fondų taisyklių nuostatas. Pensijų fondų veiklos rezultatams turėjo įtakos neigiamos tendencijos finansų rinkose. Kiekvieno pensijų fondo investicinės veiklos rodikliai pateikiami jų veiklos ataskaitose ir skelbiami viešai.

Į pensijų kaupimo bendrovių valdomus valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies kaupimo pensijų fondus 2004 m. SODRA pervedė 127,5 mln. Lt, 2005 m. – 270,4 mln. Lt, 2006 m. – 468,7 mln. Lt, 2007 m. – 764,8 mln. Lt, iš viso – 1 631 mln. Lt¹⁷. Šias lėšas, atskaičius mokesčius nuo dalyvio vardu įmokėtų įmokų, pensijų kaupimo bendrovės investuoja.

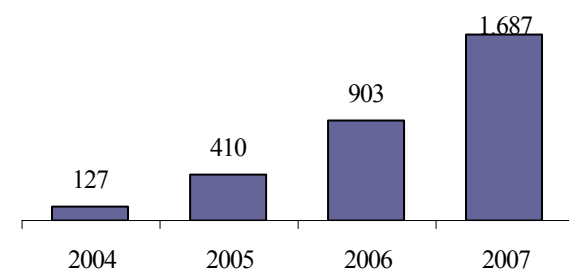
Pensijų fonduose sukaupto pensijų turto vertė 2007 m. pabaigoje buvo 1 687 mln. Lt. Iš fonduose sukauptų lėšų iki 2007 m. pabaigos pensijų kaupimo dalyviams išmokėta beveik 3 mln. Lt pensijų išmokų (arba 0,2 proc. SODROS pervestų įmokų).

Sukaupto pensijų turto vertė, lyginant su praėjusiais metais, 2005 m. buvo 3,2 karto, 2006 m. – 2,2 karto, 2007 m. – 1,9 karto didesnė. Nors pensijų kaupimo bendrovių valdomo pensijų turto vertė kasmet didėjo, nes didėjo iš SODROS pervedamos VSD įmokos dalis (nuo 2,5 iki 5,5 proc.), turtas didėjo kasmet vis lėčiau, nes stabilizavosi naujų dalyvių įsitraukimo į kaupimo sistemą plėtra ir 2007 metais mažėjo investicijų grąža dėl prasidėjusios krizės akcijų rinkose.

Pensijų turto valdymo rezultatai

Nuo kaupimo pradžios iki 2007 m. pabaigos pensijų turtas dėl teigiamų investicinių rezultatų ir kitų pajamų padidėjo 60,5 mln. Lt (atėmus valdymo įmonėms apskaičiuotus valdymo mokesčius ir darant prielaidą, kad pensijų išmokos dalyviams buvo išmokamos iš SODROS įmokų dalies).

4 pav. Pensijų turto vertė mln. Lt 2004–2007 metų pabaigoje

Šaltinis – pagal pensijų fondų veiklos ataskaitų duomenis

TP¹⁷PT Lėšos pervestos į pensijų fondus remiantis VSDF pinigų srautų ataskaitų duomenimis.

Pensijų turto didėjimą 2005–2007 m. laikotarpiu daugiausia lėmė valstybinio socialinio draudimo įmokų dalies pervedimas į pensijų fondus.

5 lentelė. Pensijų turto valdymo rezultatai mln. Lt

	SODROS atėmus išmokas dalyviams	įmokos, pensijų dalyviams	Grynasis pensijų turto padidėjimas	Pensijų turto prieaugis prieš mokesčius	Pensijų turto valdymo mokesčiai
Iš viso 2004-2007 m.	+ 1626,4		+60,5	134,0	-73,5
2004 m.	+ 127,5		- 0,5	4,3	-4,8
2005 m.	+ 270,4		+ 12,2	24,0	-11,8
2006 m.	+ 468,2		+ 25,5	47,3	-21,8
2007 m.	+ 760,3		+ 23,3	58,4	-35,1
Konservatyvūs pensijų fondai 2004-2007 m.	Neišskiriame dalyvių perėjimo į kitus pensijų fondus	dėl	-2,3	8,8	-11,1

Šaltinis – pagal pensijų fondų ataskaitų duomenis

Pastaba. Vertindami informaciją laikėmės prielaidos, kad pensijų išmokos mokamos nuo SODROS pervestų įmokų, o visi pensijų turto valdymo mokesčiai atskaitomi iš pensijų turto prieaugio.

Pensijų turto vertės prieaugis dėl fondų investicinės ir kitos veiklos kasmet didėjo vis lėčiau: 2005 m., lyginant su 2004 m., – 4,5 karto, 2006 m., lyginant su 2005 m., – 97 proc., 2007 m., lyginant su 2006 m., – 24 proc. Mokesčių už pensijų turto valdymą suma didėjo, tačiau irgi vis lėčiau (2005 m., lyginant su 2004 m., padidėjo 1,5 karto, 2006 m., lyginant su 2005 m., – 85 proc., 2007 m., lyginant su 2006 m., – 62 proc.). Didesnę pensijų turto valdymo mokesčių dalį sudarė atskaitymai nuo pensijų įmokų (2006 m. – 73 proc., 2007 m. – 65 proc.).

6 lentelė. Pensijų turto struktūra laikotarpio pabaigoje

Laikotarpis	SODROS atėmus išmokas dalyviams	Grynasis pensijų turto padidėjimas
2004-2007 m.	96,4 %	3,6 %
2004-2006 m.	95,7 %	4,3 %
2004-2005 m.	97,1 %	2,9 %
2004 m.	100 %	-

Šaltinis – pagal pensijų fondų veiklos ataskaitų duomenis

Pastaba. Vertindami laikėmės prielaidos, kad pensijų išmokos mokamos iš SODROS įmokų. Šią prielaidą patvirtina analizės duomenys: iš 134 dalyvių, kurie 2007 m. gavo pensijų išmokas, 88 proc. jų gavo mažesnes išmokas negu SODROS pervestos lėšos.

2007 m. pabaigoje apie 96,4 proc. pensijų turto sudarė SODROS pervestos pensijų įmokos (atėmus išmokas) ir apie 3,6 proc. – grynasis pensijų turto padidėjimas (dėl teigiamų investicinių rezultatų ir kitų pajamų, atėmus turto valdymo mokesčius). Pensijų turto struktūroje SODROS lėšų dalis 2005 ir 2006 m. mažėjo, tačiau 2007 m., lyginant su 2006 m., vėl padidėjo.

Įvertinus pensijų fondų veiklos rezultatus nustatyta, kad iš SODROS pervestų įmokų suma nesumažėjo, t. y. bendras pensijų turto prieaugis viršijo pensijų fondų valdymo mokesčius (išskyrus 2004 m., tačiau šį sumažėjimą padengė teigiami ateinančiųjų metų veiklos rezultatai). Kasmet tik 1–2 pensijų fondų investicinės ir kitos veiklos rezultatai buvo neigiami. Dauguma akcijų/akcijų dalies pensijų fondų 2005–2007 metais pensijų kaupimo dalyvių gavo teigiamą pensijų turto prieaugį. Tačiau atskirų pensijų fondų veiklos rezultatai dalyvių atžvilgiu skyrėsi priklausomai nuo gautos investicinės gražos ir taikytų pensijų turto valdymo mokesčių.

Pavyzdys

Pateikiame pavyzdį, kaip dviejų konservatyvių pensijų fondų veiklos rezultatai ir taikomi valdymo mokesčiai paveikė dalyvių sukauptą pensijų turtą. Pažymime, kad šiuo pavyzdžiu nebuvo vertinamas fondų investicinės veiklos efektyvumas.

	Fondas A*		Fondas B**	
	2006 m.	2007 m.	2006 m.	2007 m.
Pensijų turto prieaugis (neatėmus valdymo mokesčių), tūkst. Lt	5,6	1.609,5	728,9	1.506,8
Valdymo mokesčiai (valdymo įmonės pajamos), tūkst. Lt	4,5	21,7	1.112,2	1.710,3
Grynasis pensijų turto prieaugis, tenkantis fondo dalyviams (atėmus valdymo mokesčius), tūkst. Lt	1,1	1.587,9	-383,3	-203,5
Valdymo įmonės pajamos, padidėjus dalyvių pensijų turtui 1 Lt	4,02 Lt	0,01 Lt	-	-
Valdymo įmonės pajamos, sumažėjus dalyvių pensijų turtui 1 Lt	-	-	2,90 Lt	8,41 Lt

* **Fonde A sukauptas pensijų turtas 2007 m. pabaigoje sudarė 2 713 tūkst. Lt, arba 1,1 proc. konservatyviuose pensijų fonduose sukaupto pensijų turto. Taikomi atskaitymai nuo pensijų įmokų – 1,19 proc., nuo pensijų turto – 0,99 proc.**

** **Fonde B sukauptas pensijų turtas 2007 m. pabaigoje sudarė 102 651 tūkst. Lt, arba 43,6 proc. konservatyviuose pensijų fonduose sukaupto pensijų turto. Taikomi atskaitymai: nuo pensijų įmokų – 2 proc., nuo pensijų turto – 1 proc.**

Konservatyviuose pensijų fonduose iki 2007 m. pabaigos sukaupta 235,7 mln. Lt, arba 14 proc. pensijų fondų turto. Vertinant 2004–2006 m. konservatyvių pensijų fondų veiklos rezultatus, dauguma jų buvo nuostolingi pensijų kaupimo dalyvių atžvilgiu, nors jų investicinės ir kitos veiklos rezultatai buvo teigiami. Reikšmingos įtakos pensijų turto mažėjimui turėjo neigiamos tendencijos finansų rinkose ir atskaitymai nuo įmokų. Apskaičiuoti konservatyvių fondų valdymo mokesčiai (pensijų kaupimo bendrovių pajamos) kasmet didėjo: 2007 m. sudarė 4,67 mln. Lt (2004 m. – 0,9 mln. Lt, 2005 m. – 2,87 mln. Lt, 2006 m. – 3,46 mln. Lt). Tačiau šiame segmente 2007 m. pastebimos teigiamos tendencijos. Iš 10 konservatyvių pensijų fondų, veikusių 2007 m. pabaigoje, keturi fondai dalyviams išliko nuostolingi, tačiau šešių fondų dalyviai gavo teigiamus veiklos rezultatus (pensijų turto padidėjimą). Teigiamus rezultatus 2007 m. gavusių fondų dalyvių pensijų turto prieaugis nekompensavo turto sumažėjimo 2004–2006 m. laikotarpiu.

Pensijų turto valdymo kaina

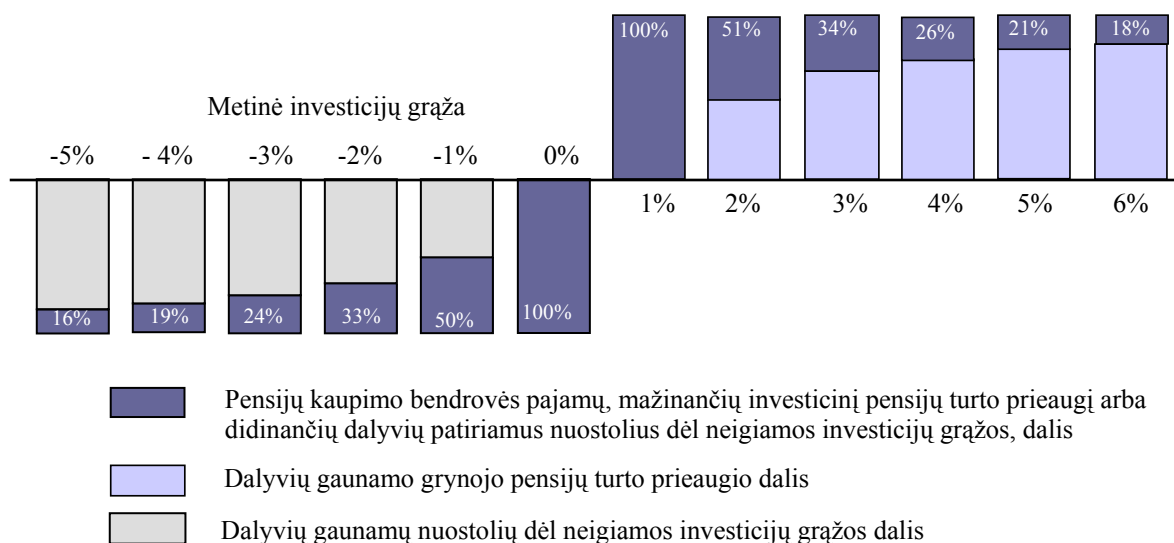
Įvertinus, kokia pensijų turto prieaugio dalis skirta turto valdymo išlaidoms padengti, nustatyta, kad 2004–2007 m. laikotarpiu pensijų turto valdymas dalyviams kainavo 55 proc.

gautos investicinės gražos ir kitų pajamų (2005 m. – 49 proc., 2006 m. – 46 proc., 2007 m. – 60 proc.). Nors kai kurių pensijų fondų nustatyti pensijų turto valdymo mokesčių dydžiai mažėjo, tačiau dėl santykinai sumažėjusios investicijų gražos pensijų kaupimo bendrovėms už pensijų turto valdymą 2007 m. buvo sumokėta didesnė pensijų turto prieaugio dalis.

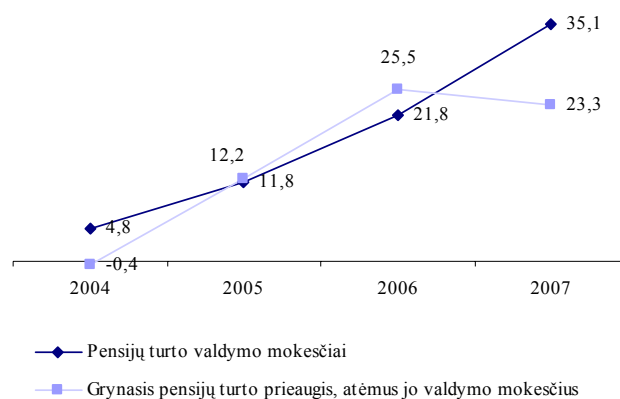
Bendras pensijų dalyvių gautas pensijų turto prieaugis 2007 m. buvo trečdaliu mažesnis nei pensijų kaupimo bendrovių apskaičiuotos pajamos už pensijų turto valdymą (t. y. dalyvių sukauptam pensijų turtui padidėjus 1 Lt, pensijų kaupimo bendrovės 2005 m. gavo 0,96 Lt, 2006 m. – 0,85 Lt, 2007 m. – 1,5 Lt pajamų). 2007 m. sumažėjus investicinei gražai, pensijų kaupimo bendrovių gaunamos pajamos didėjo, o dalyvių gautas pensijų turto prieaugis sumažėjo (išskyrus konservatyvius pensijų fondus).

Pensijų kaupimo bendrovių gaunamų pajamų dydis (pensijų turto valdymo kaina) priklauso nuo atskaitymų iš pensijų turto pagal kiekvieną pensijų kaupimo sutartį. Atskaitymai nuo dalyvio vardu įmokėtų įmokų nepriklauso nuo investavimo rezultatų, o atskaitymai nuo dalyvio pensijų sąskaitoje apskaičiuotų lėšų vidutinės metinės vertės (toliau – atskaitymai nuo pensijų turto) iš dalies priklauso nuo investavimo rezultatų.

6 pav. Metinių atskaitymų nuo pensijų turto (1 proc.) įtaka dalyvių gaunamiems rezultatams, esant skirtingai investicijų gražai

5 pav. Pensijų turto prieaugis mln. Lt

Šaltinis – pagal pensijų fondų veiklos ataskaitų duomenis

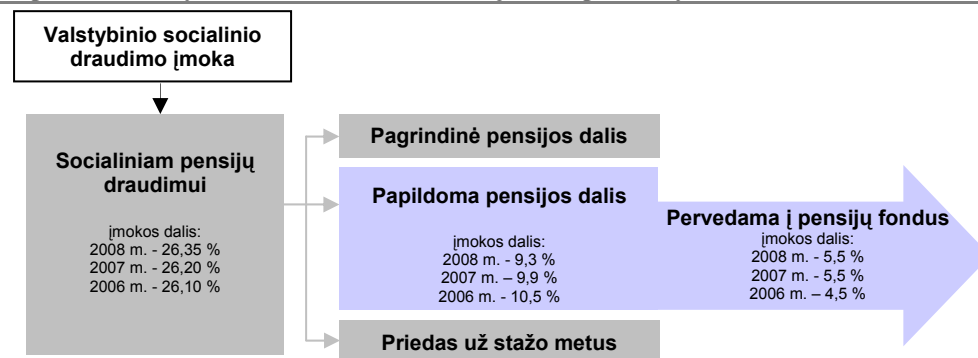
Didėjant investicijų gražai, pensijų kaupimo bendrovių pajamų dalis mažėja, o dalyviams tenka vis didesnė investicinės gražos dalis. Pasiėkus tokį investicinį prieaugį, kuris padengia pensijų fondo taikomus pensijų turto valdymo mokesčius (nustatytą jo valdymo kainą), naudą gauna tiek pensijų kaupimo bendrovės, tiek pensijų kaupimo dalyviai. Tačiau dėl įvairių priežasčių (pvz., nuosmukio finansų rinkose, nepakankamai efektyvaus investicijų portfelio valdymo ir pan.) mažėjant bendrai investicijų gražai, neigiama įtaka dalyvių sukauptam pensijų turtui yra tiesioginė, o pensijų kaupimo bendrovių pajamoms – netiesioginė. Kai gauta pensijų turto investicinė graža nepadengia taikomų atskaitymų iš pensijų turto dydžio, pensijų kaupimo bendrovės pajamos arba jų dalis gaunama pensijų turto sumažėjimo sąskaita. Pensijų kaupimo bendrovės neprisiima atsakomybės dėl nepakankamų pensijų turto investavimo rezultatų (plačiau – ataskaitos 25 psl.).

1. Pensijų fondo dalyvių gautas pensijų turto prieaugis arba sumažėjimas skyrėsi priklausomai nuo kiekvieno fondo investicinės veiklos rezultatų ir taikytų atskaitymų iš pensijų turto dydžio.
2. Bendras pensijų kaupimo dalyvių gautas pensijų turto prieaugis 2005–2006 m. didėjo, tačiau 2007 m. buvo mažesnis dėl sumažėjusios investicinės gražos. Pensijų dalyvių gautas pensijų turto prieaugis 2007 m. buvo trečdaliu mažesnis nei pensijų kaupimo bendrovių už pensijų turto valdymą gautos pajamos.
3. Kai kurių konservatyvių pensijų fondų veiklos rezultatai pensijų kaupimo dalyvių atžvilgiu 2007 m. pagerėjo, dalyviai gavo teigiamą pensijų turto prieaugį, nors dauguma fondų 2004–2006 m. buvo nuostolingi, o kai kurie ir 2007 m. išliko nuostolingi jų dalyviams. Teigiamus rezultatus gavusių fondų dalyvių 2007 m. gautas pensijų turto prieaugis nekompensavo turto sumažėjimo 2004–2006 m. laikotarpiu.
4. Apie 96 proc. sukaupto pensijų turto 2007 m. sudarė SODROS pervestos įmokos, todėl didesnė atskaitymų už pensijų turto valdymą dalis pensijų kaupimo bendrovėms nebuvo susijusi su fondų dalyviams sukurta pridėtine verte.
5. Kai gauta pensijų turto investicinė graža nepadengia taikomų atskaitymų iš pensijų turto sumos, pensijų kaupimo bendrovės pajamos arba jų dalis gaunama pensijų turto sumažėjimo sąskaita.
6. Siekiant apsaugoti pensijų kaupimo dalyvių sukauptą pensijų turtą neigiamos arba nepakankamos investicijų gražos, lyginant su taikomais atskaitymais iš pensijų turto, atvejais tikslinga pensijų turto valdymo mokesčius sieti su pensijų turto valdymo efektyvumu.

5. Kaupimo dalyvių papildoma pensija

Valstybinę socialinio draudimo senatvės pensiją sudaro pagrindinė ir papildoma dalys bei priedas už stažo metus.

7 pav. Valstybinio socialinio draudimo įmokos paskirstymas

Šaltinis – pagal SODROS duomenis

Pensijos pagrindinė dalis, kaip numatyta Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatyme, garantuoja minimalų pensinį aprūpinimą asmenims, turintiems atitinkamą valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą. Priedas už stažo metus suteikia papildomą pensinį aprūpinimą asmenims, įgijusiems didesnę kaip 30 metų valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą. *Pagrindinės pensijos bei priedo už stažo metus dydis tiesiogiai priklauso nuo įgyto valstybinio socialinio pensijų draudimo stažo bei bazinės pensijos dydžio, kuri tvirtina Vyriausybė.* Bazinės pensijos dydis (atitinkamais kalendoriniais metais galiojusių bazinės pensijos dydžių vidurkis) nuo 1998 m. iki 2007 m. kasmet sudarė apie 14 proc. vidutinio bruto šalies darbo užmokesčio, t. y. buvo didinamas proporcingai šalies darbo užmokesčio augimui. Bazinės pensijos dydis 2007 m., lyginant su 2004 m., santykinai padidėjo 58 proc., t. y. tiek pat, kiek ir vidutinis šalies bruto darbo užmokestis.

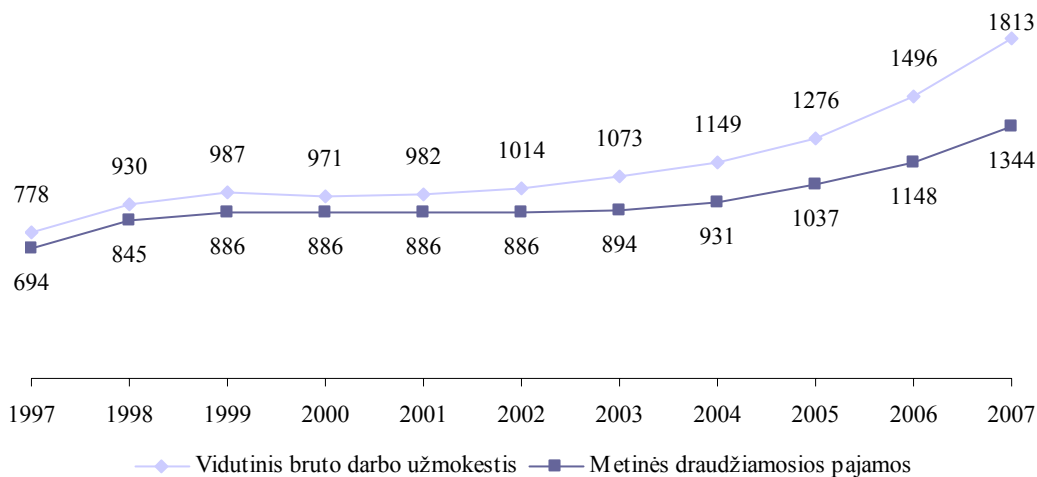
Papildoma pensija. Pagal patvirtintą valstybinės socialinio draudimo senatvės pensijos papildomos dalies apskaičiavimo formulę¹⁸, *pensijos papildomos dalies dydis priklauso nuo asmens socialinio pensijų draudimo stažo, asmens pajamų lygio¹⁹ ir einamųjų metų draudžiamųjų pajamų dydžio.* Didėjant šiems dydžiams, didėja pensijos papildoma dalis. Pensijos papildoma dalis, turint maksimalų asmens draudžiamųjų pajamų koeficientą (5) ir 30 m. stažą, yra lygi 75 proc., o turint 40 m. stažą – 100 proc. einamųjų metų draudžiamųjų pajamų dydžio.

TP¹⁸PT Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas, 1994-07-18 Nr. I-549, 24 str.

¹⁹ Asmens pajamų lygį parodo asmens draudžiamųjų pajamų koeficientas, kuris VSD pensijų įstatymo nustatyta tvarka apskaičiuojamas kaip svertinis metinių koeficientų vidurkis. Metinis draudžiamųjų pajamų koeficientas apskaičiuojamas atitinkamų kalendorinių metų asmens draudžiamąsias pajamas dalijant iš tiek mėnesių, kiek tais metais įskaitoma į stažą, ir iš tų metų draudžiamųjų pajamų, kurios apskaičiuojamos atsižvelgiant į tais metais galiojusias Vyriausybės patvirtintas einamųjų metų draudžiamąsias pajamas. Apskaičiuojant pensijos papildomą dalį, asmens draudžiamųjų pajamų koeficientas imamas ne didesnis kaip 5.

Einamųjų metų draudžiamųjų pajamų dydį tvirtina Vyriausybė. Metų draudžiamųjų pajamų dydį, kuris apskaičiuojamas kaip galiojusių tais metais draudžiamųjų pajamų vidurkis, tvirtina VSDF taryba.

8 pav. Metinės draudžiamosios pajamos

Šaltinis – SODROS duomenys

Vidutinės metų draudžiamosios pajamos 1997–2001 m. laikotarpiu sudarė apie 90 proc. šalies vidutinio bruto darbo užmokesčio. Jų dydis nuo 2003 metų kasmet didinamas, tačiau, lyginant su šalies vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio augimu, jos kasmet santykinai mažėja (2006 m. sudarė 76,7 proc., 2007 m. – 74,1 proc.). 2007 metų draudžiamosios pajamos, lyginant su 2004 m., padidėjo 44 proc., o šalies vidutinis bruto darbo užmokestis padidėjo 58 proc. Yra rizika, kad asmenims, kurių pajamos buvo artimos vidutiniam šalies darbo užmokesčiui, papildomos pensijos dalis bus santykinai mažesnė nei jų turėtas pajamų lygis.

Kaupiantiems valstybinio socialinio draudimo įmokos dalį privačiuose pensijų fonduose, papildoma pensijos dalis mažės priklausomai nuo VSDF biudžeto rodiklių įstatyme kasmet nustatomų VSD įmokos dalies, skiriamos senatvės pensijos papildomai daliai ir pensijų kaupimui, tarifų. Pavyzdžiui, asmens metinis draudžiamųjų pajamų koeficientas, pasirinkus pensijų kaupimą privačiuose fonduose, lyginant su minėtais koeficientais nedalyvaujant pensijų kaupime, 2007 m. sudarė 44 proc., o 2008 m. sumažėjo iki 41 proc., nors pensijų kaupimui VSD įmokos dalis nesikeitė. VSD įmokos dalis, skirta senatvės pensijos papildomai daliai, pastaraisiais metais mažinama (2004–2006 m. – 10,5 proc., 2007 – 9,9 proc., 2008 m. – 9,3 proc.). VSD įmokos dalis pensijų kaupimui 2004–2007 m. didėjo nuo 2,5 iki 5,5 proc., 2008 m. – 5,5 proc.

Pensijų išmokos. Į pensijų fondus pervedamų pensijų įmokų dydis tiesiogiai priklauso nuo asmens pajamų. Audito metu vertinome, kaip pasikeitė asmens papildomos pensijos dalis dėl dalyvavimo pensijų kaupime. Teise į pensijų išmokas 2007 m. pasinaudojo 197 asmenys, sulaukę nustatyto pensinio amžiaus. Audito metu atrinkome 82 asmenis, kurie 2003 m. sudarė pensijų

kaupimo sutartis, o pensijų išmokas gavo 2007 m., ir kurių socialinio pensijų draudimo stažas viršijo 30 metų. Dauguma šių asmenų (83 proc.) pensijas kaupė konservatyviuose pensijų fonduose. Už šiuos asmenis SODRA į pensijų fondus pervedė 278 164 Lt. 94 proc. asmenų gauta pensijų išmoka buvo mažesnė nei SODROS į pensijų fondus pervestos lėšos. Pensijų išmokų suma sudarė 249 959 Lt (arba 28 205 Lt mažiau nei pervedė SODRA). Minėtiems asmenims dalyvaujant pensijų kaupime, dėl sumažėjusios jų pensijos papildomos dalies SODROS išlaidos sumažėjo iš viso 1 121 Lt per mėnesį (13 452 Lt per metus), t. y. SODROS biudžeto išlaidos atsipirktų po 20,7 metų (neįvertinus, kad einamųjų metų pajamos kasmet didinamos, dėl ko didėja paskirtos pensijos papildoma dalis).

Asmenų, kurių draudžiamųjų pajamų koeficientas buvo lygus 5, papildoma pensijos dalis dėl kaupimo pensijų fonduose nesumažėjo. Taigi asmenys, kurių pajamos, įvertinus kaupimą pensijų fonduose, penkis ir daugiau kartų viršijo patvirtintas atitinkamų metų draudžiamąsias pajamas, turi galimybę atgauti dalį sumokėtų VSD įmokų, kurių valstybė neįvertina skaičiuodama papildomą pensiją. Šiuo atveju mokėdama dalį įmokų į pensijų fondus SODRA patiria išlaidas, kurios ateityje nebus kompensuojamos (t. y. pensijos papildoma dalis nemažėja).

7 lentelė. Papildomos pensijos dalies sumažėjimas dėl kaupimo pensijų fonde

Asmens draudžiamųjų pajamų koeficientas už laikotarpį nuo 1994 m.	Asmenų skaičius	Vidutinė pensijų išmoka Lt	Vidutinė papildoma pensija Lt	Vidutinis sumažėjimas dėl kaupimo Lt	Sumažėjimo padengimo trukmė metais
iki 0,5	7	589	252	4,0	13,4
nuo 0,5 iki 1	20	1.227	298	6,3	17,1
nuo 1 iki 1,5	21	2.165	361	11,6	15,7
nuo 1,5 iki 2	15	3.533	437	17,8	17,4
nuo 2 iki 3	11	4.184	568	25,2	14,4
nuo 3 iki 4,99	4	7.761	875	44,7	15,0
5	4	11.437	907	nesumažėjo	nesumažėjo
Iš viso:	82	3.048	430	13,7	18,6

Šaltinis – parengta pagal SODROS ir valdymo įmonių duomenis

Dėl dalyvavimo pensijų kaupime asmenų draudžiamųjų pajamų koeficientai vidutiniškai sumažėjo 0,15 (mažiausiai – 0, daugiausiai – 0,68), todėl tai turėjo nedidelę įtaką papildomos pensijos dydžiui. Papildoma pensijos dalis vidutiniškai sumažėjo 13,7 Lt (nuo 0 iki 66,47 Lt). Vidutinė pensijų išmoka iš pensijų fondų sudarė 3048 Lt (nuo 64 iki 15 522 Lt). Asmenų gautos pensijų išmokos apskaičiuotą papildomą pensiją viršijo vidutiniškai 7,1 karto. Papildomos pensijos dalies sumažėjimą pensijų išmokos padengtų vidutiniškai per 18,6 metų (neįvertinus, kad einamųjų metų pajamos kasmet didinamos).

Audito metu tik du pensijų kaupimo dalyviai (sukaupe 26 331 Lt ir 47 855 Lt sumas) buvo sudarę anuitetų sutartis, kuriose numatytos 141,5 Lt ir 227,8 Lt per mėnesį išmokos. Pavyzdžiui, asmuo pensiją kaupė mažos akcijų dalies pensijų fonde nuo 2004 m. sausio 1 d. iki 2007 m. rugsėjo 24 d. Iš SODROS į pensijų fondą pervesta 25 753,5 Lt, prieaugis – 577,4 Lt. Asmens

socialinio pensijų draudimo stažas 45,5 metų. Apskaičiuota socialinio draudimo papildoma pensija (1611,4 Lt) dėl kaupimo nemažės, nes asmens draudžiamųjų pajamų koeficientas – 5. Pagal pensijų anuiteto sutartį papildoma pensija – 141,5 Lt per mėnesį.

Pensijų kaupimo bendrovės neprisiima išipareigojimų garantuoti dalyviams tam tikrą pajamingumą. Pensijų kaupimo įstatymo 11 str. nustatyta, kad pensijų kaupimo bendrovė, kuri pagal pensijų fondo taisykles prisiima išipareigojimus dalyviams garantuoti tam tikrą pajamingumą, privalo sudaryti pakankamą garantijų rezervą (draudimo įmonės – pensijų kaupimo techninius atidėjimus). Audito metu nustatyta, kad nė vieno valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies kaupimo pensijų fondo taisyklėse nėra numatytas išipareigojimas garantuoti tam tikrą pajamingumą.

Neigiamos ar nepakankamos investicijų grąžos atveju pensijų kaupimo bendrovės gauna pajamas (nors ir mažesnes nei aukštesnės investicijų grąžos atveju) pensijų kaupimo dalyvių sukaupto pensijų turto mažėjimo sąskaita. Tačiau pensijų kaupimo bendrovės neprisiima išipareigojimų garantuoti dalyviams tam tikrą pensijų turto prieaugį arba kompensuoti pensijų turto sumažėjimą, kai pensijų turto valdymo rezultatai dalyvio atžvilgiu mažesni už nustatytą turto valdymo kainą. Didėjanti konkurencija tarp valdymo įmonių gali paskatinti garantuoti dalyviams tam tikrą pajamingumą.

Pensijų kaupimo įstatymo 8 str. nustatyta, kad dalyvis turi teisę praėjus trejiems metams nuo pirmosios pensijų kaupimo sutarties išsigaliojimo pereiti į kitos pensijų kaupimo bendrovės valdomą pensijų fondą. Šis apribojimas buvo tikslingas pensijų kaupimo reformos pradžioje, siekiant užtikrinti pensijų fondų veiklos stabilumą. Tačiau didėjant valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies pensijų fondų veiklos patirčiai, tikslinga atsisakyti nustatyto apribojimo, naujiems pensijų kaupimo dalyviams trejus metus draudžiančio pereiti į kitos pensijų kaupimo bendrovės valdomą pensijų fondą, siekiant skatinti pensijų turto valdymo efektyvumą.

1. Valstybinės socialinio draudimo senatvės pensijos pagrindinė dalis priklauso tik nuo asmens stažo ir bazinės pensijos dydžio, kuri tvirtina Vyriausybė. Apskaičiuojant pensijos papildomą dalį, turi įtakos ne tik asmens draudimo stažas ir pajamos, bet ir dydžiai, kuriuos nustato Vyriausybė ir Seimas.
2. Dalyvaujant pensijų kaupime, dalyvio pensijos išmoka arba anuitetas tiesiogiai susiję su asmens pajamų dydžiu.
3. Kai asmens draudžiamųjų pajamų koeficientas, įvertinus pensijų kaupimą, yra 5, SODRA, mokėdama įmokas į pensijų fondus, patiria išlaidas, kurios ateityje nebus kompensuojamos, nes apskaičiuota pensijos papildoma dalis nesumažėja.

4. Gaudamos sąlyginai didelę pajamų dalį už pensijų turto valdymą nepriklausomai nuo jo valdymo efektyvumo, pensijų kaupimo bendrovės neprisiima išsipareigojimų garantuoti dalyviams tam tikrą pajamingumą, jei pensijų fonde kaupiamo pensijų turto valdymas dalyvio atžvilgiu nuostolingas arba nepakankamai pelningas, lyginant su nustatyta pensijų turto valdymo kaina.

5. Naujiems pensijų kaupimo dalyviams trejus metus apribota teisė keisti nepakankamai efektyviai jų atžvilgiu veikiančią pensijų fondų valdymo įmonę. Didėjant pensijų fondų veiklos patirčiai, tikslinga atsisakyti šio apribojimo, siekiant skatinti pensijų kaupimo bendrovių konkurenciją ir pensijų turto valdymo efektyvumą.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Išvados

Dėl pensijų kaupimo sistemos įgyvendinimo

1. Neįgyvendinta Valstybės kontrolės rekomendacija²⁰ – nenumatyti ilgalaikiai pensijų sistemos reformos finansavimo šaltiniai. Nėra pensijų sistemos reformos finansavimo ilgalaikio plano, kuris būtinas norint įgyvendinti reformos tikslus. (1 dalis, 10 psl.)
2. Planuojant socialinio draudimo pensijų sistemos reformą, buvo nustatyti reformos tikslai, tačiau nėra nustatytų reformos eigos vertinimo kriterijų. (1 dalis, 10 psl.)
3. Pensijų kaupimo sistemos plėtra 2004–2007 m. buvo spartesnė nei prognozuota. Jaunų asmenų dalyvavimas pensijų kaupime sparčiai didėjo, o vyresnių amžiaus grupių išitraukimas į kaupimo sistemą lėtėjo ir stabilizavosi. Neužtikrinus į darbo rinką ateinančių naujų asmenų dalyvavimo pensijų kaupime, yra rizika, kad nebus pasiektas ilgalaikis pensijų reformos tikslas – kad ši sistema taptų gyvybinga ir apimtų visus gyventojus. (2 dalis, 14 psl.)

Dėl pensijų fondų veiklos

4. Sumažėjus investicinei grąžai dėl krizės akcijų rinkose ir didėjant atskaitymų sumoms iš pensijų turto, bendras pensijų kaupimo dalyvių gautas pensijų turto prieaugis 2007 m. sumažėjo. Kai kurių konservatyvių pensijų fondų dalyviai 2007 m. gavo teigiamą pensijų turto prieaugį, tačiau tai nekompensavo turto sumažėjimo 2004–2006 m. laikotarpiu. (4 dalis, 21 psl.)
5. Apie 96 proc. sukaupto pensijų turto 2007 m. sudarė SODROS pervestos įmokos, todėl didesnė atskaitymų iš pensijų turto dalis nebuvo susijusi su fondų dalyviams sukurta pridėtine verte. (4 dalis, 21 psl.)
6. Kai gauta pensijų turto investicinė grąža nepadengia taikomų atskaitymų iš pensijų turto sumos, pensijų kaupimo bendrovės pajamos arba jų dalis gaunama pensijų turto sumažėjimo sąskaita. Pensijų kaupimo bendrovės neprisiima išsipareigojimų garantuoti dalyviams tam tikrą pajamingumą. Naujiems pensijų kaupimo dalyviams trejus metus ribojama teisė keisti nepakankamai efektyviai jų atžvilgiu veikiančią pensijų fondų valdymo įmonę. (4 dalis, 21 psl.)

TP²⁰PT Valstybinio audito ataskaita “Socialinio draudimo sistemos reformos vertinimas”, 2005-11-11 Nr. 2010-16-111.

Dėl kaupimo sistemos dalyvio pensijos papildomos dalies apskaičiavimo

7. Valstybinės socialinio draudimo senatvės pensijos pagrindinė dalis priklauso tik nuo asmens stažo ir bazinės pensijos dydžio, kuri tvirtina Vyriausybė. Apskaičiuojant pensijos papildomą dalį, turi įtakos ne tik asmens draudimo stažas ir pajamos, bet ir dydžiai, kuriuos nustato Vyriausybė ir Seimas. Dalyvaujant pensijų kaupime, dalyvio pensijos išmoka arba anuitetas tiesiogiai susiję su asmens pajamų dydžiu. (5 dalis, 25 psl.)
8. Mokėdama įmokas į pensijų fondus už asmenis, kurių aukštas pajamų lygis, SODRA patiria išlaidas, kurios ateityje (ilgalaikėje perspektyvoje) nebus kompensuojamos, nes papildoma pensijos dalis atitinkamai nesumažėja. (5 dalis, 25 psl.)

Rekomendacijos**Lietuvos Respublikos Vyriausybei**

1. Numatyti ir patvirtinti pensijų sistemos reformos įgyvendinimo ilgalaikį finansavimo planą, kuriame būtų numatyti finansavimo šaltiniai ir kitos finansavimą užtikrinančios priemonės.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai

Siekiant įgyvendinti pensijų sistemos reformos tikslus:

2. Tobulinti pensijų kaupimo sistemos reformos įgyvendinimo stebėseną. Peržiūrėti naudojamus ir nustatyti pastovius pensijų kaupimo sistemos analizės rodiklius, periodiškai stebėti jų kitimo tendencijas.
3. Išsprendus pensijų sistemos reformos finansavimo klausimus, siekti, kad į darbo rinką atėję nauji asmenys dalyvautų pensijų kaupimo sistemoje.
4. Panaikinti nustatytus apribojimus, draudžiančius naujiems pensijų kaupimo dalyviams pereiti į kitos pensijų kaupimo bendrovės valdomą pensijų fondą.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai, Vertybinių popierių komisijai, Draudimo priežiūros komisijai

5. Siekiant apsaugoti pensijų kaupimo dalyvių sukauptą pensijų turtą neigiamos arba nepakankamos investicijų gražos, lyginant su faktine pensijų turto valdymo kaina, atvejais, tikslinga pensijų turto valdymo mokesčius sieti su pensijų turto valdymo efektyvumu.

1-ojo audito departamento direktorė

Vita Jurkevičienė

1-ojo audito departamento vyriausioji valstybinė auditorė

Virginija Paunksnienė

Valstybinio audito ataskaita (po vieną egzempliorių) pateikta Lietuvos Respublikos Seimo Audito komitetui, Lietuvos Respublikos Vyriausybei, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai, ataskaitos kopija (po vieną egzempliorių) – Lietuvos Respublikos vertybinių popierių komisijai, Draudimo priežiūros komisijai, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybai prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Lietuvos Respublikos Seimo Socialinių reikalų komitetui.